

Přípravy na válku, která nevypukla

PETR LUŇÁK

Bylo by přehnané tvrdit, že Západ zvítězil ve studené válce především, nebo snad dokonce výlučně díky Severoatlantické alianci. Jeho triumf zpečetila morální, politická a hospodářská nadřazenost liberální demokracie a tržní ekonomiky nad komunistickým systémem, který, řečeno slovy George Kennana, obsahoval semena svého vlastního zániku. Příspěvek NATO je ale nezpochybnitelný, třebaže ne vždy přímočarý.

Paradoxně v prvních letech své existence přispěla aliance ke stabilitě studené války svou slabostí. Stalin i díky špiónům věděl, že vznikající aliance je čistě obranného charakteru. To jistě ve svém paranooidním vidění světa považoval za dočasný stav. Protože ale mohl být alespoň prozatím v klidu, na založení aliance odpovídal Stalin politicky a propagandisticky, nikoli vojensky.

Naopak Severoatlantická aliance se musela spolehnout na pouhé odhady. Kombinací strachu a pochybných vyhodnocovacích metod tak Západ došel k vysoce nadsazeným závěrům ohledně sovětské převahy v Evropě. Podle těchto odhadů měl mít Sovětský svaz v Evropě 175 divizí na plných bojových stavech. Jen pro srovnání, když se aliance na počátku 50. let rozhodla postavit přes devadesát divizí, nikdy se tento cíl nepodařilo naplnit. Důsledky těchto nadsazených odhadů byly ale nakonec pozitivní, když po vypuknutí korejské války posunuly alianci od papírového závazku k budování integrované organizace.

Svým souhlasem se severokorejským útokem proti Jižní Koreji

v červnu 1950 otevřel Stalin druhou frontu studené války v Asii. Stalinovo rozhodnutí bylo postaveno na mylném předpokladu, že Amerika zůstane stranou – přímému konfliktu s americkými silami se totiž chtěl alespoň prozatím vyhnout. Díky NATO a rostoucí americké vojenské přítomnosti nebylo pochyb o účasti Spojených států v případném konfliktu v Evropě. S tím, jak se válka táhla, nicméně sovětský vůdce ztratil respekt k americké vojenské síle. „Američané neumějí bojovat,“ nechával se slyšet. U člověka, který vynikal neuvěřitelnou schopností špatně odhadnout síly a úmysly protivníka, to nevěstilo nic dobrého. Na Stalinův rozkaz se východoevropské země od roku 1951 připravovaly na válečný konflikt během několika let.

Měkká síla

Po Stalinově smrti čelila Severoatlantická aliance nikoli vojenské, ale politické výzvě, když Nikita Chruščov v polovině 50. let spustil kampaň na její neutralizaci. Na jaře 1955 podepsal Varšavskou smlouvu, kterou vydával za odpověď na vstup Německa do NATO. Text dokumentu byl v podstatě opisem Severoatlantické smlouvy. Tu měl ostatně Chruščov na mušce, když vzápětí přijel s nabídkou na ukončení studené války v Evropě rozpuštěním obou aliancí. Západ přirozeně na tuto „výměnu“ fungující organizace za cár papíru nepřistoupil.

Moskva se ale později ocitla v osidlech svého vlastního úskoku, když se východoevropské spojenci domáhali vytvoření plnohodnotné aliance. „To si myslíte, že tady z toho budeme dělat nějaké NATO?“ reagoval na tyto návrhy formální velitel východní aliance

Velitelské stanoviště sovětských vojsk během cvičení sil Varšavské smlouvy ŠTÍT 84

FOTO ČTK - Pavel Khol

maršál Ivan Koněv. Po Chruščovově pádu ale prosadili Východoevropané reformu Varšavské smlouvy, která do určité míry Chruščovův výtvor naplnila obsahem. Jakkoli Varšavská smlouva nikdy neplnila úlohu fóra pro konzultace a konsenzuální rozhodování jako NATO, poskytla sovětským satelitům možnost ventilovat své – mnohdy neméně pomýlené – představy. NATO tak ovlivnilo svého protivníka nikoli počtem vojenských jednotek a kvalitou zbraní, ale „měkkou silou“.

Aliance, která nebyla schopna se vyrovnat Východu silou divizí, se spoléhala na odstrašující potenciál jaderných zbraní. Zde je ale třeba přiznat, že se záměr minul účinkem. Chruščov například neváhal použít čas plánováním fantasmagorických operací na obsazení západní Evropy během několika dní za použití jaderných zbraní. Pro převahu Západu na evropském bojišti bylo

nakonec podstatnější zavádění vysoce kvalitních, tzv. „chytřích“ konvenčních zbraní od 70. let. Přiznejme si, že i dnes, kdy se potýkáme s problémy typu mezinárodního terorismu nebo šíření zbraní hrozného ničení, je těžké definovat smysluplnou roli jaderných zbraní.

Výzva pro Západ nespočívala ani v tom, že by se Východ vědomě připravoval na zahájení konfliktu. Východní blok, ostatně stejně jako Severoatlantická aliance, očekával, že válku začne protivník, nejprav-

děpodobněji v důsledku regionální krize, jako byla ta berlínská v roce 1961. Jakkoli to zní v českém prostředí kacířsky, poučení z československé krize 1968 je ale možná pozitivnější, než jsme si ochotni připustit. Invaze byla pro Čechy a Slováky tragédií, nicméně NATO i Varšavská smlouva vynaložily nejvíce úsilí na to, aby se situace nevymkla z rukou.

Věrna své představě o celkové agresivních úmyslech aliance, se Moskva obávala, že by Západ mohl na sovětský vpád zareagovat vstupem na československé území, a pro tento případ byly vydány instrukce v žádném případě se nepouštět do střetu s aliančními vojsky, i za cenu ztráty československého území. „Ať poté diplomaté rozhodují, kde bude probíhat hranice mezi západním a východním Československem,“ tvrdil údajně jeden ze sovětských velících důstojníků.

NATO ale neudělalo nic, co by mohla Moskva vykládat jako snahu o využití krize k získání jednostranných výhod. Leonid Brežněv, který s třesoucíma se rukama invazi přestál díky těžkým dávkám sedativ, posléze usoudil, že čas nazrál k uvolnění. Brežněvovské uvolnění netrvalo dlouho, těžko si ale bez něj představit pozdější Gorbačovovo nové myšlení, které otevřelo cestu k ukončení studené války a mimoděk k rozpadu východního bloku.

Pouhá existence a politická soudržnost Severoatlantické aliance přispěly k vítězství Západu ve studené válce mnohem více než konkrétní vojenská strategie. Tváří v tvář současným výzvám v Afghánistánu bude muset být aliance úspěšná nejen politicky, ale především vojensky. Je to náročný úkol, ale není nespelnitelný.

Sověti chtěli obsadit Evropu

Generál **Klaus Naumann** (1939) působil během studené války v různých pozicích v německé armádě, která měla bránit prvnímu útoku sil Varšavské smlouvy.

LN Věděl jste, jací důstojníci stojí proti vám na druhé straně hranice?

Měl jsem přístup k tajným informacím, které ve většině případů obsahovaly jména, životopisy a často i fotografie velitelů sil na druhé straně. Ale dnes si jednotlivá jména už nepamatuji.

LN Co jste si tehdy myslel o Varšavské smlouvě, respektive co jste o ní věděl?

Varšavská smlouva byla dobře vytrénovaná a na boj připravená mašinerie, striktně kontrolovaná Sověty. Byla připravena k útočným operacím proti silám NATO s cílem co nejrychlejšího dosažení Atlantiku. Zkoumali jsme, jak toho chce dosáhnout. Nikdy jsme si nebyli jistí, jestli můžeme věřit sovětským prohlášením o nepoužití jaderných zbraní jako první. Spíše jsme se klonili k tomu, že pokud by mělo dojít

ZÁPAD

k průlomů. Sovětský svaz se nebudě rozpakovat použit jaderné zbraně jako první a brutálně.

Byli jsme přesvědčeni, že síly Varšavské smlouvy by držely pohromadě, dokud by se jim dařilo útočit. V případě problémů by se však objevily rozpory. Slabina sil Varšavské smlouvy totiž byla v silně centralizovaném systému velení, které neumožňovalo, aby podřízené složky přebíraly během mise iniciativu. Došli jsme k tomu, že pružnost sil Varšav-

ské smlouvy bude značně narušena, pokud budou přinuceny změnit připravené válečné plány.

LN Poopravil jste po studené válce nějakým způsobem své mínění o Varšavské smlouvě?

Zjistili jsme, že naše odhady nebyly tak špatné. Objevily se ale i překvapivé věci – třeba v otázce polního materiálu a mobilizačního systému. Také jsme zjistili, že mezi zeměmi Varšavské smlouvy bylo větší napětí, než jsme si mysleli. Vliv na soudržnost sil měly i špatné vztahy mezi veliteli a brancí.

LN Jak byste porovnal Varšavskou smlouvu a NATO?

NATO za studené války bylo vojenskou aliancí vedenou spíše benevolentním hegemonem – Spojenými státy, které neplánově obsazovat a okupovat cizí země. Varšavská smlouva byla organizací pod přísnou kontrolou Sovětského svazu, který připravoval útok na Evropu s cílem co nejrychleji dosáhnout Atlantiku, aby se vyhnul jaderné odvetě ze strany USA, Francie a Británie a mohl okupovat západní Evropu. Tyto plány, podle toho co víme, byly odloženy až v roce 1988. fra

NATO mělo agresivitu v plánu

Armádní generál **Miroslav Vacek** (1935) byl v letech 1987-1989 náčelníkem generálního štábu ČSLA a v letech 1989-1990 ministrem obrany.

LN Jak jste se během své kariéry díval na NATO?

Jinak jako poručík a velitel tankové čety v roce 1956 a nerosovatelně s tím na funkcích od velitele prvosledové motostřelecké divize, velitele 1. armády, velitele Československého frontu a posléze i v 80. letech náčelníka generálního štábu. Vše spočívalo především na množství zcela konkrétních zpravodajských informací o pravděpodobném nepříteli, kterým bylo NATO. Rozhodující pak byla opatření přijímaná ve Varšavské smlouvě i v ČSLA, která musela vytvářet na naší straně předpoklady pro vedení obranné i útočné operace bez i s použitím jaderných zbraní.

LN Vnímál jste NATO jako obrannou organizaci?

Pokud chce dnes někdo prezentovat NATO jako koalici, která ne-

VÝCHOD

měla ve svých plánech agresivitu a jaderné zbraně, kterými charakterizuje Varšavskou smlouvu, potom neví, o čem mluví, nebo dokonce úmyslně lže. Jsem ochoten dokázat to i na předpokládaných směrech jejich útočných operací. Pro některé dnešní vojenské „znalce“ není těžké objasnit způsob použití jaderných zbraní NATO v případě nutnosti. Pokud by i představitelé NATO chtěli dokazovat svou tehdejší mírumilovnost neexistencí takových plánů

a opatření k jejich splnění, potom bych musel konstatovat, že jejich vojenské uskupení nebylo schopné splnit úkoly, které jim zadali jejich politici.

LN Změnil jste nějak svůj pohled na NATO po roce 1989?

Nepochybuji, že jste zaznamenal alespoň válku NATO proti Jugoslávii v roce 1999. A to byla jenom nepatrná ukáзка, jakou roli hrálo NATO ve studené válce. Svůj pohled na NATO jsem byl ochoten změnit jako ministr obrany ČSFR, když prezident Havel i ministr zahraničí Dienstbier zcela jednoznačně a správně prohlášovali, že v nové Evropě se musí prosadit jiné zásady pro evropskou bezpečnostní politiku, která musí vést ke zrušení NATO i Varšavské smlouvy. Posléze své názory radikálně změnili. S trochou litoosti mě to přivedlo k tomu, že jsem si musel ponechat své dřívější názory.

LN Co jste na NATO za studené války nejvíce oceňoval?

Nešlo ani o oceňování, spíše o uvědomování si jeho předností. A tou bezesporu v 80. letech byl předstih vojsk NATO v rychlosti přezbrojování velmi kvalitní bojovou technikou. **Petr Zidek**

Milníky v historii NATO 1949-1989

